

Дослідження структури художньо-графічної підготовки учнів закладів професійно-технічної освіти

Анотація. В статті досліджується структура художньо-графічної підготовки учнів закладів професійно-технічної освіти. Розглянуто наступні ієрархічні ступені в процес цілеспрямованої художньо-графічної підготовки учнів ЗПТО: «елементарна художньо-графічна грамотність», «функціональна художньо-графічна грамотність», «художньо-графічна освіченість», «художньо-графічна професійна компетентність».

Ключові слова: художньо-графічна підготовка, учні професійної школи, структура, художньо-графічна культура, оперування художніми та просторовими об'єктами.

Abstract. The article examines the structure of artistic and graphic training of students of vocational and technical education institutions. The following hierarchical levels in the process of purposeful artistic and graphic training of students of secondary vocational education and training were considered: «elementary artistic and graphic literacy», «functional artistic and graphic literacy», «artistic and graphic education», «artistic and graphic professional competence».

Keywords: artistic and graphic training, students of a professional school, structure, artistic and graphic culture, operation of artistic and spatial objects.

Постановка наукової проблеми. В освітньому процесі головний засіб передачі художньо-графічної культури – це індивідуальність викладача як носія культури і суб'єкта міжособистісного взаємовідношення з унікальною особистістю учня. У педагогічному спілкуванні на учня діють особистісні якості вчителя, його ціннісні орієнтації, вчинки, які постійно співставляються учнем з власними установками. Невідповідність уявлень учня та особистості педагога можуть звести всі педагогічні зусилля нанівець. Гуманістичні принципи особистісно-орієнтовного навчання не дозволяють зводити освітній процес до цілеспрямованого впливу. Це складний, дійовий, суперечливий процес взаємостосунків, культуротворчого діалогу вчителя, учня, педагогічного й учнівського колективів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці вказують на те, що професійна школа забезпечує достатній рівень художньо-графічної підготовки учнів закладів професійно-технічної освіти (ЗПТО) у 40-65% випадках. Художньо-графічна культура, як і інші аспекти культури, не передається ні в процесі пасивного засвоєння інформації, ні в пасивному спілкуванні з особистістю того, хто навчає. Трансляція культури завжди включає співтворчість того, хто її сприймає, діалог. Художньо-графічна культура здатна розвиватися лише на межі 40 культур, і, як наголошує видатний філософ сучасності В. Біблер, «в одночасності, в діалозі з іншими цілісними, замкненими «на собі» культурами» (рис. 1).

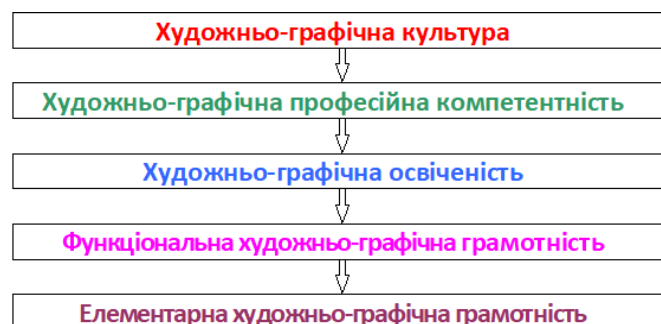

Рис. 1. Розвиток і взаємодія компонентів художньо-графічної культури

Аналіз поняття «художньо-графічна культура» важливо доповнити розглядом поняття професійної культури, як результату спрямованого процесу підготовки до професійної діяльності. Ключовою складовою освітньої траєкторії становлення професійної культури є

процеси оволодіння спеціалізованою мовою, що презентує знання у відповідній галузі. Отже, художньо-графічна культура є структуроутворюючим початком, що дозволяє поєднати в межах однієї професійної спільності різні види діяльності.

Аналіз науково-теоретичних джерел дає підстави зробити висновок, що художньо-графічна культура – це досягнення людства в галузі створення й засвоєння художніх і графічних способів відображення, зберігання, передачі геометричної, технічної та іншої інформації про предметний світ. Вона являє собою процес освіти, виховання, розвитку, що історично розвивається і ґрунтується на створених людиною художніх і графічних правилах, вимогах і способах розробки, конструювання, будування та моделювання зображень, зафіксованих у теоретичних знаннях, практичних уміннях і навичках. Це творча й професійна діяльність з розвитку художньо-графічної мови (вдосконалення і створення нових зображальних і знакових систем), що характеризується орієнтацією на самовдосконалення в галузі графічних інформаційних технологій [5-7].

Метою статті є розгляд структури художньо-графічної підготовки учнів закладів професійно-технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Художньо-графічну культуру варто розглядати як вищий рівень результативності художньо-графічної підготовки. Як показує педагогічний досвід, її не можна сформувати за один – два роки вивчення кількох навчальних предметів. Це завдання усього процесу підготовки до майбутньої професійної діяльності. Сутність результату професійної підготовки можна пізнати й зрозуміти на основі з'ясування структури та ієрархії результативності освітньої діяльності, її послідовно пов'язаних етапів.

Художньо-графічна підготовка поєднує в собі психолого-педагогічні, культурологічні, науково-технічні, соціально-економічні чинники, що зумовлює складність системного проектування педагогічного процесу формування художньо-графічної культури. Такий багатоплановий поетапний процес має різні рівні розвитку: від початкового художнього і графічного знання до всебічного оволодіння і творчого осмислення способів їх реалізації у професійній діяльності.

Академік Б. Гершунський [2] пропонує схему сходження людини до більш високого індивідуально-особистісного культурно-освітнього рівня з філософсько-методологічних позицій. Йдеться про наступні ступені: грамотність – освіченість – професійна компетентність – культура – менталітет. Зокрема, ступінь досягнення грамотності характеризується формуванням на доступному, мінімально необхідному рівні початкових знань, умінь і навичок, світоглядних і поведінкових якостей особистості, важливих для наступної, більш широкої і глибокої освіти. На ступені загальної освіти людина набуває необхідні й достатні знання про навколишній світ та оволодіває найбільш загальними способами діяльності, які спрямовані на пізнання й перетворення тих або інших об'єктів дійсності.

Ступінь професійної компетентності пов'язаний з формуванням на основі загальної освіти таких професійно-значущих для особистості й суспільства якостей, що дозволяють їй найбільш повно реалізувати себе в конкретних видах трудової діяльності. Ступінь оволодіння певною культурою відповідає усвідомленню людиною матеріальних і духовних цінностей, надбанню здатності адекватно оцінювати власну участь у розвитку суспільства, робити власний внесок до безперервного культуротворчого процесу.

Ступінь формування індивідуального менталітету особистості – це набуття стійких, глибинних основ світосприймання, світогляду і поведінки людини, які надають особистості унікальної неповторності у поєднанні з відкритістю до безперервного збагачення власних ментальних цінностей і здатністю до всебічної самореалізації у ментальному духовному просторі людства.

Студіювання наукових джерел, вивчення педагогічного досвіду показує, що одним з важливих завдань художньо-графічної підготовки є формування уявлень і понять про простір. Орієнтація людини в часі та просторі на основі просторових уявлень є необхідною умовою успішного пізнання та активного перетворення дійсності.

Аналіз навчального процесу підтверджує, що для успішного оволодіння художньо-графічною грамотою в учнів необхідно розвивати образне мислення. Без урахування цих складових неможливо сформувавши в учнів просторові уявлення і сприймання, що лежать в основі інженерного мислення, розвинути творче уявлення. Учні користуються всіма типами мислення, але кожному з них притаманне власне. У процесі опанування графічних дисциплін та основ дизайну в суб'єктів навчання розвивається наочно-образне, а також просторове мислення, тобто такий вид розумової діяльності, що забезпечує створення просторових образів й оперування ними при вирішенні теоретичних і практичних завдань.

З урахуванням дослідження Л. Анісімової [1] виділимо наступні чотири рівні розвитку художньо-просторового мислення: до першого рівня можна віднести статичні просторові уявлення конкретних і визначених межами об'ємних фігур у заданих положеннях; другий рівень складається з таких статичних просторових уявлень геометричних образів, що вільно розташовані відносно одне одного, причому, об'єкти можуть уявлятися необмеженими, якщо це припускається в самому визначенні об'єкта; третій рівень становлять просторові уявлення з елементами динаміки, починаючи від конкретних до узагальнюючих геометричних образів, які необхідно перетворювати (тобто діяти в уявному просторі); до четвертого рівня відносять вільні динамічні просторові уявлення.

За певної спрямованості завдань на трансформацію і комбінування вихідних графічних даних оперування просторовими образами стимулює логічне мислення. Наочно-образне мислення, у свою чергу, сприяє розвитку технічного мислення. Отже, оперувати просторовими образами – це означає бачити предмет у динаміці, у взаємодії його з іншими об'єктами. Слова в цьому використовують як засіб вираження виконаних в образах перетворень. Удосконалення процесу профільного навчання з основ дизайну і, зокрема, формування уміння сприймати графічну інформацію, передбачає використання накопичених у психології досягнень у галузі вивчення процесів створення просторового образу та оперування ним. Читання зображення – це процес відтворення геометричного образу оригіналу за його проекціями. Вивчення цього аспекту дозволяє зробити висновок, що уявлення про предмет у читанні креслення, схеми складається не внаслідок безпосереднього пізнання або пригадування, а внаслідок цілої системи розумових дій, що лежать в основі комбінаторно-просторового мислення і спрямовані на перетворення даних сприймання та відтворення форми предмета подумки.

У контексті наукових досліджень питання формування художньо-графічної культури як багаторівневого процесу, ми, в результаті вивчення та аналізу наукових робіт і досвіду вчених-педагогів, розглядаємо наступні ієрархічні ступені в процес цілеспрямованої художньо-графічної підготовки учнів ЗПТО: «елементарна художньо-графічна грамотність», «функціональна художньо-графічна грамотність», «художньо-графічна освіченість», «художньо-графічна професійна компетентність» (рис. 2).

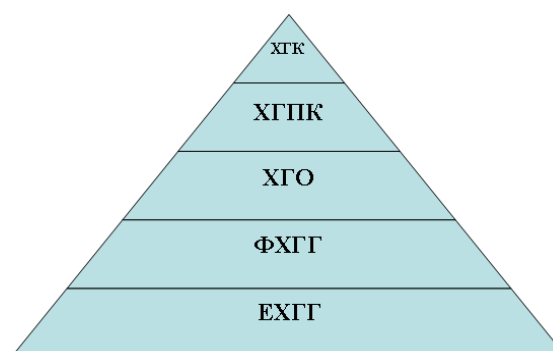

Рис. 2. Ієрархічні ступені художньо-графічної підготовки учнів професійної школи:
ГК – художньо-графічна культура; ГПК – художньо-графічна професійна компетентність;
ГО – художньо-графічна освіченість; ФГГ – функціональна художньо-графічна грамотність;
ЕГГ – елементарна художньо-графічна грамотність

Визначені рівні побудовані в умовній послідовності і відображають шляхи збагачення особистості. Жорстких меж між цими компонентами немає, вони взаємопов'язані і логічно взаємодоповнюються, перехід з одного рівня на наступний не припускає відмови від попереднього. Елементарні знання, що переважають на попередніх етапах, діалектично не відкидаються, а переусвідомлюються у процесі наступної художньо-графічної діяльності. Отже, відбувається перехід на якісно новий рівень художньо-графічної підготовки. При цьому реалізуються психологічні механізми екстеріоризації (переносу в зовнішнє середовище) знань та умінь попереднього рівня у практичну діяльність, формуються нові можливості. У подальшому синтез практичних умінь і теоретичних пізнань призводить до інтеріоризації набутих способів діяльності та перетворення їх у більш удосконалені структури свідомості, що є основою творчого, системного використання художньо-графічних знань у дизайнерській діяльності. На основі просторового мислення, що розвивається, формується специфічний стиль мислення – системне інженерне мислення. Графічне геометричне мислення людини розвивається з дитячих років. Спочатку плоскі й просторові малюнки, потім плоска та просторова геометрія, а також креслення і основи дизайну в загальноосвітній школі і, насамкінець, технічна графіка і дизайн у ЗПТО.

Елементарна графічна грамотність суб'єкта навчання – це знання елементарних закономірностей теорії зображення і способів їх пізнання, які ґрунтуються на загальній геометричній освіті, практичні навички роботи з креслярським інструментом, набуті в середній школі.

У науково-довідникових джерелах термін «грамотність» визначається як: певний ступінь володіння навичками читання й письма відповідно до граматичних норм рідної мови; базовий інваріантний компонент змісту освіти, що включає відповідно до стандарту освіти засвоєння і формування предметних знань, загальних (навчальних і комунікативних) умінь, культуру мови; повна теоретична обізнаність, наявність глибоких знань, свідоме їх використання на практиці; володіння вміннями і навичками різного рівня складності [3-4].

Висновки. Інваріантною функцією інтелектуальної діяльності є оперування образними графічними, художніми, схематичними та знаковими моделями об'єктів, що дозволяють в абстрактній, символічній формі відтворювати відповідність об'єктів та їхніх графічних зображень. Рівень підготовки фахівця значною мірою визначається тим, наскільки він готовий до уявних перетворень образно-знакових моделей, наскільки розвиненим та рухливим є його просторове мислення. На основі цього необхідним є забезпечення достатнього обсягу художньо-графічних знань і умінь, будь-який розвиток прийомів розумової діяльності з добре розвиненим просторовим мисленням, а також теоретичним мисленням високого рівня, що кладеться в основу художньо-графічної культури та є професійно-значущим елементом сучасного фахівця.

Для ефективного здійснення художньо-графічної підготовки учнів ЗПТО та формування художньо-графічної культури варто застосовувати методи, пов'язані з пошуковим, дослідницьким характером нагромадження знань, знайомити учнів з методами наукового пізнання, шляхами та способами застосування наукових досягнень у сучасному виробництві.

Список використаних джерел:

1. Анисимова Л.Н. Теория и практика профессионально-графической подготовки учителя технологии в педагогических вузах: дис.... д-ра пед. наук: 13.00.08. М., 1998. 359 с.
2. Гершунский Б. Философия образования XXI века. М. Совершенство, 1998. 608 с.
3. Гаркушевський В., Шимкова І., Цвілик С. Особливості графічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на засадах компетентнісного підходу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / Гол. ред.: Мартинюк М.Т. Умань: «ВПЦ», 2018. Вип. 58. С. 96-104.
4. Знамеровська Н.П. Підготовка вчителя трудового навчання до розвитку художньо-конструкторських здібностей учнів основної школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Херсон, 1999. 230 с.

5. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. К.: Поліграфкнига, 1996. 406 с.

6. Шимкова І.В. Цвілик С.Д., Гаркушевський В.С. STEAM-підхід як засіб розвитку творчих здібностей у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2020. Вип. 56. С. 162-173.

7. Iryna V. Shymkova, Svitlana D. Tsvilyk, Vitalii M. Hlukhaniuk, Viktor V. Solovei, Volodymyr S. Harkushevskiy. Use of learning management system ILIAS in teaching technologies for intending teachers of secondary and vocational education. *Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference*. Rezekne: Rezeknes Tehnologiju akademija, 2021. Volume V. P. 470-482. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol5.6313>